

השיעור השבועי

גיליון מספר 397

הרב המקדים: הרח"ג יצחק ארלשטיין שליט"א
מרכזי ישיבת 'תורה בתפארתה'

כתב ועורך השיעור:

הרב דכיר פריץ שליט"א

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בביה"כ היזמים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א

ר"ת	יציאה	כניסה	ידועים
21:17	20:20	19:29	חל אביב
21:14	20:18	19:27	חיעה
21:18	20:21	19:30	באר שבט
21:13	20:18	19:26	

שלח | כ"א סיון תשפ"ג

אמירה לגוי בשבת - ב

להפצת עלונים באזור מגוריך
התקשר: 0506-730-831

אמירה לגוי דאורייתא או דרבנן. דיבור חול בשבת. תענית דיבור. עונג שבת דאורייתא או דרבנן. תענית בשבת. שליחות בגוי. ה' נפקא מינה בין טעמי הדין של אמירה לגוי. אמירה לגוי מערב שבת. אמר לגוי ומת. אמירה לגוי לצורך מצוה. אמר לגוי ולא עשה המלאכה. אמירה לגוי בדבר השנוי במחלוקת. בישול אחר בישול בלח

דאורייתא או דרבנן

א. בשיעור הקודם דיברנו בדין אמירה לגוי בשבת, הבאנו מה שכתב הסמ"ג (לאון עה), שמשמע מדברי המכילתא (בא פרשה ט) שאיסור אמירה לגוי מדאורייתא, ואמרנו שהש"ס שלנו (שבת קג. עירובין סז: גיטין ת: ועוד) מלא בדין "אמירה לגוי שבות" - דרבנן, ואם כן המכילתא שחיברוה תנאים חולקת על התלמוד שלנו. אבל יש כמה טעמים לדין איסור אמירה לגוי, ועל פי אחד מהם לכאורה יצא שאמירה לגוי דאורייתא.

דיבור חול בשבת

ב. טעם אחד, כתב רש"י (עבודה זרה טו. ד"ה כיון) שאיסור אמירה לגוי הוא על פי הנלמד מהפסוק בישעיה (נח, יג): "אם תִּשְׁבֹּת בְּיָמֶיךָ עֲשׂוֹת חֻצְפָּה בְּיוֹם

1 מדברי הרב יצחק אדלשטיין שליט"א: ברשות מרן הראשון לציון שליט"א. בגמרא (סנהדרין פח:) שלחו מתם, איהוה בן העולם הבא? ענוותן ושפל ברוך, שייף עייל שייף ונפיק, וגריס באורייתא תדירא, ולא מחזיק טיבותא לנפשיה. פעם שמעתי לבאר מאבי מורי הגאון רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל, מה הכוונה בן העולם הבא? אדם שהגיע מאמריקה לישראל, קוראים לו פלוני האמריקאי, ואדם שגר בירושלים ועבר דירה לעיר אחרת, קוראים לו פלוני הירושלמי, וגם כאן בעולם הזה יש מי שנקרא בן העולם הבא, וזהו מי שכל מעשיו הליכותיו ומחשבותיו לשם שמים. כך ראינו אצל דודי ראש הישיבה הגאון רבי גרשון זצ"ל שהסתלק השבוע, אמנם היה מסתובב איתנו, אבל בן העולם הבא.

הגמרא (ב"מ פה: כתובות קג) מספרת על רבי חייא שעשה שלא שתכח תורה מישראל, ואמר עליו רבי: כמה גדולים מעשה חייא. ועוד מספרת הגמרא, שחכם אחד שאל את אליהו הנביא האם יכול לראות את החכמים כשהם עולים לישיבה של מעלה, והשיב לו, בכולם אתה רשאי להביט, מלבד מרכבתו של רבי חייא שלא תביט בה. אשרינו שזכינו שיש לנו בדור את מרן שליט"א, שהולך וטורח ומוסר את נפשו על מנת שלא תשתכח תורה מישראל, ומי יודע אם בעולם הבא נזכה לראותו, אבל כאן אנחנו זוכים ורואים, וזו זכות עצומה. אני נזכר שלמחרת היום בו נבחר מרן שליט"א לרב ראשי לישראל, אבי מורי עלה למרן זצ"ל, והתלוותי עמו, ומרן שכבר היה חלש, לחץ את ידו ואמר לו: ברכני, רק אתה יכול לברך אותי. ואבי בירכו. ואז התחילו משא ומתן הלכתי, מר אבי שאל את מרן שאלה בלימוד, ומרן השיב לו: מחילה מכבודו, ירשום את השאלה על דף, וכשאבריא בע"ה אענה תשובה. אבל הקב"ה רצה אחרת ולקח אותו מאיתנו. אני זוכר את האהבה המיוחדת ששררה בינינו, וכל פעם שנפגשו ניכרה עליהם שמחה עצומה. נברך את מרן הראשון לציון שיאריך ימים על ממלכתו, וימשיך להרביץ תורה לכל ישראל.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרב הגאון רבי יצחק אדלשטיין מראשי ישיבת תורה בתפארתה ומרביץ תורה ברמת השרון, כמשיך דרכו של אביו הגדול הגאון רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל, שהיה רבה של רמת השרון ואחיו של ראש הישיבה הגאון רבי גרשון זכר צדיק לברכה. הקשרים בין משפחת אדלשטיין למרן זצ"ל החלו לפני שנים רבות. יומיים קודם לבחירתו, בחודש אב תשע"ג, מרן ביקש ממני: תיסע הערב לרבי גרשון ולרב שטיינמן ותקבל מהם ברכה. אם מרן מבקש - נסעתי. כשנכנסתי לרב גרשון מיד שאל: מה שלום אביך, מה יש לו בדיוק, מרן היה אז חולה כידוע, ור' גרשון התעניין לפרטי פרטים, ובירך באהבה רבה. אחיו הגאון רבי יעקב אדלשטיין היה שותף למרן

קְדָשִׁי, וְקָרַאתָ לְשִׁבְתָּ עֲנֹג לְקָדוֹשׁ ה' מְכַבֵּד, וְכַבְּדָתוּ מַעֲשֵׂוֹת דְרָכֶיךָ מְצֹאוֹ חֻצְפָּה וְדָבָר דְבָר", וממה שנאמר "ודבר דבר" למדו (בשבת קיג:) שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול. וכן למדו (בעירובין לח:), ממה שנאמר "ממצוא חפצך" - חפצין אסורים, שלא ילך אדם בצד שדהו ויראה מה היא צריכה למחר, איפה לקצור מהחיים או מהשעורים, וכן אם קנה דירה ובונים או משפצים את הבית שלו, אסור לו ללכת לטייל ליד הבית ולתכנן, מחר אגיד לפועלים לעשות כיוור כאן ולעשות כך, ואף שלא אומר בפה זה אסור, כי ניכר שעושה לצורך מחר. וכל שכן כשאומר בפה שעובר גם על דיבור חול בשבת.² ומכלל האיסור לדבר דברי חול בשבת, שאם רוצה לומר: מחר אני צריך לנסוע לבני ברק, או לתל אביב - לא כדי להשתתף בהפגנה, אלא כדי

במאבקים הקשים שלו ברבנות הראשית, שהרי יחד עם מרן שנבחר לרב ראשי ספרדי, נבחר רב אשכנזי - הרב גורן, שהיו אתו בעיות וכל גדולי הדור דאו יצאו נגדו, ומי שעמד בפרץ ונלחם את מלחמתה של תורה בעוה, זה היה מרן זצ"ל, לבניו הדיינים ורבני הערים, ומהם רבה של הרצליה, וכן רבה של רמת השרון רבי יעקב אדלשטיין, וכך נוצר ביניהם קשר הדוק.

ראש הישיבה ר' גרשון כל ימיו היה שקוע בלימוד, אנחנו לא למדנו אצלו, כי היה מוסר שיעורים באידיש, למדנו בישיבת חברון ואמנם גם שם היו רבנים שמסרו שיעורים באידיש, כמו רבי משה חברוני, רבי שמחה זיסל ברוידא, וגם רבי מאיר חדש נתן שיחות באידיש, אבל הרב אברהם פרבשטיין, רבי ברוך מרדכי אורחי, רבי הלל זקס, נתנו שיעורים ושיחות בעברית. אבל בפונז' לימדו רק באידיש ולכן מרן לא שלח את בנו לשם. ומה שסיפרו שמרן זיע"א היה חוזר כל הלילה בליל שבת על השיעור של רב גרשון, לא זכור דבר זה מעולם. והכרנו את רב גרשון כאשר לפני כארבעים וחמש שנה הייתי הולך לירחי כלה בישיבת פוניבז', בכל שנה בחודש אב, והיו מוסרים שם שיעורים הרב שך, הרב רוזובסקי, וכן רבי גרשון. אי אפשר להבין כמה היה שקוע בלימוד, מגיל עשרים במשך שמונים שנה הרביץ תורה ברבים, כולו היה תורה, ואלו מידות טובות ועונה היו לו. ב"ה זכה למשפחה של תלמידי חכמים, וגם בן אחיו רבי יצחק צריך להיות רבה של רמת השרון, לא כל בן ראוי לשבת על כסא אביו, אבל הוא ראוי, יהי רצון שימשיך את דרך אביו הגדול.

2 בירושלמי (שבת פ"טו ה"ג) אמר רבי חנינא, בקושי התירו לשאול שלום בשבת (הובא בתוס' שבת קיג:), אבל איך אפשר, זו גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה... ואכן כתב בערוך השלחן (ס' שו"ת א) שזה ממדת חסידות ולא מהדין, ומהדין רק דיבור חול אסור. לפעמים צריך לדבר דברים בטלים משום שלום בית, וכי יעשה עם אשתו תענית דיבור?... קודם כל אין מקור לתענית דיבור, לא בגמרא ולא ברמב"ם ולא בשלחן ערוך. הוא מבקש צלחת ועושה הו-הו עד שמבינים אותו... איפה זה כתוב בהלכה?! רק לפני כמה שנה היתה חבורה של צדיקים בירושלים שתיקנה תענית דיבור (קונטרס היחיאלי דף סה-עד). בגמרא (חולין פט.) אמרו על הפסוק (תהלים נח, ב) "האמנם אלם צדק תדברון", מה אומנותו של אדם בעולם הזה ישים עצמו כאילם. והכוונה היא שישב וילמד ולא ירבה בדיבורים, אבל אין הכוונה שלא ידבר כלל ואם ירצה כסא או צלחת יעשה סימנים...

מכל מקום יש שעושים כך באמצע הלימוד למיגדר מילתא, שאם יתחיל לדבר באמצע הלימוד יגרר, וזה מנהג טוב וחשוב. אני לא זוכר שמרן זצ"ל עשה פעם תענית

להחזיר אותם בתשובה... לא יאמר "לנסוע", אלא יאמר "ללכת", כי כול ללכת גם בשבת על ידי בורגנין. וכן לא יאמר שהוא "טס" ללונדון, אבל לצורך מצוה שאומר שהולך למסור שם שיעור תורה מותר.

איך נביא רשאי לחדש

ג. בספר היראים (סימן 53) - לרבי אליעזר ממיין שהיה לפני כ-800 שנה - כתב, שהמצוות שנדרשו מהפסוק בישעיה, 'גמרא גמיר לה ואסמכא אקרא' - קיבלו מהלכה למשה מסיני ובא ישעיה והסמיך בפסוק. שהרי אמרו בגמרא (שבת קד, יומא פ. מגילה ב: תמורה טז.) ובפסיקתא (זוטרתא, פ' בחקותי, מסעי, ואתתן) "אלה המצוות" - שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. ועל כרחק שזו הלכה למשה מסיני. וכן כתב החתם סופר (שבת כה: קיא. ובתשו"ס י"י קסח). גם בפרי מגדים (פתיחה כוללת ח"א אות יח, ובסי' שז מ"ז סק"א) כתב, שמצוות עונג שבת היא דבר תורה שהרי נאמר בסוף הפסוק "כי פי ה' דיבר". וזה מסייע לדעת רב נסים גאון (ריש ברכות), שמצוות עונג שבת היא מהתורה, שנאמר (שם) "וקראת לשבת עונג". וכן מוכח מתרגום יונתן בן עוזיאל - התנא שצינו בעמוקה - על הפסוק (שמות לא, טז) "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת" - "למעבד תפנוקי שבתא". משמע שסובר שמצוות עונג שבת מדאורייתא. מי שיסתכל בדברי הראשונים יראה שלדעת רובם מצוות עונג שבת מדאורייתא (ראה באורך וליקו"י מהד' תשע"א שבת א' כ"ד א' עמ' ל והלאה)³. ולפי זה היה נראה שאם כדברי רש"י שלומדים את איסור אמירה לגוי מהפסוק בישעיה "ודבר דבר", נמצא שזהו איסור דאורייתא.

דעת הרמב"ם בעונג שבת

ד. אלא שהרמב"ם (פרק ל מהל' שבת ה"א) כתב לגבי עונג שבת: ארבעה דברים נאמרו בשבת, שנים מן התורה ושנים מדברי סופרים. מן התורה זכור ושמור, ומדברי סופרים כבוד ועונג. ואמנם החתם סופר (שבת קיא.) למד בדעת הרמב"ם שמצוות עונג שבת דאורייתא מהלכה למשה מסיני, ורק מפני שאינו מפורש בתורה, קרא לה הרמב"ם "מדברי סופרים". ולכאורה כן משמע ממה שאמרו בגיטין (57.) על חתימת העדים בגט, שהיא מדאורייתא, שנאמר "וְכָתוּב בַּסֵּפֶר וְחָתוּם", והוא פסוק בירמיה (לב, מד), ואף על פי כן קראו לזה בגמ' "דאורייתא", כי דברי קבלה כדברי תורה. אולם הרמב"ם עצמו כתב מפורש בספר המצוות (שורש א), שמה שאמרו דברי קבלה כדברי תורה דמו, הוא כדי להמחיש שדברי קבלה חמורים יותר מסתם איסור דרבנן, אבל למעשה דינם ככל דין דרבנן ואין להם דין דאורייתא.

דיבור, גם בשבת, אבל מצד שני היה מעודד בעלי בתים מרחבי הארץ לעשות תענית דיבור (אגרת לבן תורה פ"ח, וע"ע ביבי"א ח"ב או"ח ס"ס כה, וביחוד ח"ד ס"ס נו), ולקרוא את כל התהלים פעמיים כמנין כפר (ביבי"א ח"ב או"ח ס"ס כד אות ב, וח"י י"ד ס"ס נא), שקריאת התהלים מחזקת ביראת שמים. ומי שיעשה תענית דיבור ועל ידי כך ימנע מלפספס באמצע הלימוד, אדרבה. אצלנו בכלל "חזון עובדיה" בשנת תש"מ, לפעמים היו אברכים שדיברו פוליטיקה ברבנית - אז כשמן היה רב ראשי היה על מה לדבר... ומרן זצ"ל הציב שמי שילמד בתענית דיבור, יקבל על כל שעה תוספת עשר דולר. תלינו דף על הדלת, וכל אחד סימן כמה שעות למד בתענית דיבור, וקיבלו על זה כסף. ובה"ז הלך טוב, אברכים עמדו בזה וישבנו בכלל ולמדנו בתענית דיבור, את כל אבן העזר וחלק מחושן משפט.

³ אסור להתענות בשבת (ש"ע ר"ס רפח). בגמרא (שבת 57.) מסופר על דוד המלך, שביקש מה' לדעת מתי יום פטירתו, "הוֹדִיעֵנִי ה' קִצְי וְקִמְדֵת יָמִי מַה הִיא אֲדַעְהָ מַה תִּדְל אֲנִי" (תהלים 138, ה). אמר לו הקב"ה: גזרה היא מלפני שאין מודיעים קצו ומדת ימיו של בשר ודם, שאם לא כן יעשה עבירות, ויום לפני פטירתו יחזור בתשובה, וכיון שיש לו יודע מה יהיה, אולי לפתע ימצאו מחלה או תהיה תאונת דרכים על שונאיהם של ישראל, נמצאו כל ימיו בהרהורי תשובה. אמר דוד, לפחות תאמר לי אם אמות בחורף שהימים קצרים או בקיץ, וגם זה הקב"ה לא גילה לו, ולבסוף ביקש לדעת באיזה יום בשבוע אמות. אמר לו, בשבת תמות. דוד הצטער ואמר, ריבונו של עולם, יש כל כך הרבה אנשים בעולם, סינים, יפנים, תן ליהודי עוד כמה שעות עד מוצאי שבת! אמר לו: כבר הגיעה מלכות שלמה בנך, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא. אמר דוד: אני מוכן לוותר על יום אחד ולמות ביום שיש, הרי בשבת אי אפשר לטפל במת כי הוא מוקצה. אמר לו הקב"ה: אתה מוותר על יום אחד שלך, אבל אני לא מוותר, "כי טוב יום בחצריך מאלף" (תהלים פד, יא), טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתידי שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח. יש אומרים שאסף זו לשון גזמא.

ומאז דוד המלך היה יושב כל השבת ועוסק בתורה, ויש אומרים שבביל שבת היה מקדש ואוכל וביום היה מתענה, כדי שמלאך המות לא יבוא לקחת את נשמתו בזמן

להראות את החשיבות

ה. למרות שמן הדין נראה שמצוות עונג שבת דרבנן⁴, בכל זאת אמרנו שלדברי רוב הראשונים מצוות עונג שבת דאורייתא, להראות את חשיבות המצוה. וגם לגבי אמירה לגוי הזכרנו בשיעור הקודם שהבית יוסף (ס"ס רמד) הביא את הסמ"ג בשם המכילתא, למרות שבשלחן ערוך (ס"ו שו"ס ס"ה וסכ"ב, וסי' שלח ס"ב, וסי' משב ס"א) סבר כדברי הרמב"ם (פ"ו משבת ה"א) שאיסור אמירה לגוי מדרבנן ולא מדאורייתא, אבל מרן רצה לזעזע אותנו ולומר: אל תזלזלו באיסור אמירה לגוי בשבת, אל תאמרו מי ציווה את מוחמד?! אלא תדעו שיש אומרים שאיסור אמירה לגוי מדאורייתא. ועל כל פנים אין הכרח להוכיח מדברי רש"י שאמירה לגוי מדאורייתא, ובפרט שכתב עוד טעם לאיסור אמירה לגוי וכדלהלן, והלכה כרוב הראשונים והאחרונים שאמירה לגוי בשבת אסורה מדרבנן.

שליחות בגוי

ו. **טעם שני** לאיסור אמירה לגוי בשבת, כתב רש"י (שבת קנג. ד"ה מ"ט) שאיסור זה הוא משום שליחות, ואף שאין שליחות לגוי, שהרי שנינו במשנה קידושין (מ"א): האיש מקדש בו ובשלו⁵, ובגמרא (מ"א): למדו שמועילה שליחות מהפסוק "תרימו גם אתם" - לרבות שלוחכם, מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית, ולכן אי אפשר לשלוח גוי - לא משנה נוצרי או מוסלמי - לקדש או לגרש אשה⁶. אבל כתב רש"י (ב"מ ע"א: ד"ה אדעתא) שלחומרא יש שליחות לגוי, ולכן לגבי איסורי שבת, אם ישראל שולח גוי לעשות איסור, שלוחו של אדם כמותו, ואמירה לגוי שבות מדרבנן (רש"י ב"מ צ.).

שלא תהא שבת קלה

ז. **טעם שלישי** לאיסור אמירה לגוי בשבת, כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות שבת ה"א): אסור לומר לגוי לעשות לנו מלאכה בשבת אף על פי שאינו מצווה על השבת, ואף על פי שאמר לו מקודם השבת, ואף על פי שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת, ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהם ויבואו לעשות בעצמם. ע"כ. **וטעם רביעי**, על פי דברי המכילתא (בא פרשה ט) על הפסוק (שמות יב, טז) "כל מלאכה לא יעשה בהם" - לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה עכו"ם מלאכתך, דהיינו שלא תהיה לך אפשרות של עשיית מלאכה. והסמ"ג צידד שזו דרשה גמורה דאורייתא.

אמירה לגוי מערב שבת

ח. יש חמש נפקא מינה בין הטעמים. **נפקא מינה אחת**, מי שאומר לגוי מערב שבת, תבוא בשבת ותפעיל לי את המזגן או תדליק את האש

האכילה, והיה מוותר על מצוות סעודות שבת שנלמדה (בבבב ק"ז ס"ע"ב) ממה שכתוב שלש פעמים "היום" בפסוק (שמות טו, כה): "אֲכַלְהוּ הַיּוֹם כִּי שִׁבַּת הַיּוֹם לַה' הַיּוֹם לֹא תַמְצְאוּהוּ בַשְּׂדֵה", משום פיקוח נפש. ועוד שההנאה שלו היתה להתענות, וכמו מי שחלם חלום רע בליל שבת, כגון שראה ששיניו נפלו או שנמצא ביום כיפור בשעת נעילה (ש"ע י"ג רפח ס"ח), ויהי בבוקר ותפעם רוחו, אפילו בשבת יכול לצום, אבל במוצאי שבת יאכל, וביום ראשון יתענה שוב על מה שתענה בשבת. וזה רק כאשר הוא מתרגש וחושש מהחלום, אבל אם כבר הסיח דעתו ממנו אין צורך. ורשאי לעשות הטבת חלום בשבת (חזו"ע ברכות ע"ג שפה), ואין לדמות לדברי המשנה בביצה (לו:) שאין דנין בשבת, ששם הטעם הוא גזירה שמא יכתוב, וכאן לא שייך טעם זה. ויעשה הטבת חלום בפני שלשה מאוהביו, ולא בפני שלשה שמקנאים בו, "וְיִרְקַב עַצְמוֹת קְנָאָה" (משלי ד, ל), זה נורא ואיום, כי בתוך תוכם רוצים שהחלום יתקיים... כמה צריך לזהר ממדת הקנאה, יש אנשים שכל ימיהם מקנאים מהשני...

⁴ כשבאו אצל מרן מוהלים שמלו לאט ובינתיים התינוק בכה הרבה, הרב היה בוכה יחד עם התינוק... והיה אומר להם, תמול ורגע בוריונות. מרן אהב את המוהל הרב אורן שמל בוריונות. ולפעמים המוהל הולך דרך ארוכה בשבת, ומבטל עונג שבת, ואף שמצוות המילה היא על האב והוא ממנה את המוהל להיות שליחו, שהרי עונג שבת דרבנן (ראה וליקו"י שובע שמחות ח"ב ע"ג קלו, ושבת ח"א ע"ג מא, ושבת ד ע"ג ש"ז). כשאני נמצא בבריות ורואה את המוהל אומר לאבי הבן: תמנה אותי שליח. אני אומר לו: בשביל מה המיין אותך? כדי שתהיה שליח!... אבל מכל מקום עדיף שיאמר במפורש.

⁵ ובלבד שהחתן כבר מכיר את הכלה וראה אותה, כי אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה (גמ' שם). תראו אפילו הנטורי קרתא במאה שערים שלא נפגשים בין האירוסין לחתונה, אבל פעם אחת ראה אותה, הציץ ונפגע...

⁶ השבוע הגאון הרב זבדיה כהן עשה שני גיטין של שליחות, והציל שתי עגונות. אתם לא יודעים כמה הרב זבדיה פועל עשרות שנים בבית הדין, מציל עגונות, והוא זה שממשיך כראוי את דרכו של מרן זצ"ל בדיינות, אין כיום דין בארץ שעושה מה שהוא עושה. בודאי שעוד יעלה מעלה מעלה.

אמירה לגוי שיעשה לעצמו

יב. נפקא מינה חמישית, באומר לגוי שיעשה מלאכת עצמו, אומר לו: תדליק את האש ותעשה לך קפה שחור, אני רואה שאתה עייף, כך תוכל לעזור לי יותר... האם עבר איסור או לא. מצד דיבור חול בשבת, אמר לעשות מלאכה האסורה בשבת ועבר על האיסור, אבל לשאר הטעמים כיון שהגוי עושה את מלאכת עצמו ולא את מלאכת הישראל, לא עבר איסור.

אמירה לגוי בשאר איסורים

יג. הזכרנו את דברי הרמב"ם שאיסור אמירה לגוי בשבת הוא כדי שלא תהא שבת קלה בעיני הבריות, ומשמע שזהו דין מיוחד בשבת, אבל בשאר איסורים, כגון בשביעית שאומר לגוי תזרע או תקצור או תפעיל את הממטרות לצורך השבת התבואה, לכאורה בזה אין איסור אמירה לגוי. ובאמת כבר בגמרא (ב"מ 3). הסתפקו, מהו שייאמר אדם לנכרי חסום פרתי ודוש בה, האם מה שאמרו אמירה לגוי שבות, הוא רק לענין שבת שיש בה איסור סקילה, אבל בחסימה שהיא איסור לאו של "לא תחסום שור בדישו"⁹ אין איסור לומר לגוי, או לא. ויש מחלוקת בראשונים האם הגמרא פשטה את הספק. הרמב"ם (פ"ג משכירות ה"ג) כתב: אמר לגוי חסום פרתי ודוש בה וכו', כל זה וכיוצא בו אסור ואינו לוקה. ע"כ. באו הנושאי כלים והקשו, הרי כל אמירה לגוי היא מדרבנן, ואם כן יש לנו לומר ספק דרבנן לקולא, וכמו שפסק הרמב"ם עצמו (פ"ח מברכות ה"א). וכן כתב הרא"ש שם. ואכן המגיד משנה כתב שיש גורסים בדברי הרמב"ם "אומר לגוי חסום פי פרתי ודוש בה", כלומר שהדבר מותר, מכיון שהוא ספק דרבנן. אבל היו שרצו לפרש שהגמרא פשטה את הספק לאיסור, ואינו לוקה כי לא עשה מעשה, ורק הגוי עשה. על כל פנים מצינו איסור אמירה לגוי גם בשאר לאוים, ואם כך מדוע כתב הרמב"ם טעם מיוחד לאיסור אמירה לגוי בשבת?

החידוש שאסור לומר בזמן החיתר

יד. לפני קרוב לחמישים שנה בכולל שלנו "חזון עובדיה", מידי פעם היינו מביאים רבנים שימסרו שיעור לאברכים, ומרן זצ"ל היה מגיע בכל יום חמישי למסור שיעור, והיה מבקש, תביא את הרב ולדינברג למסור שיעור, את הרב קולין, את הרב ז'ולטי. הרב ז'ולטי היה רבה של ירושלים, גדול בתורה, ומרן אהב אותו, כולם אהבו אותו... והוא נתן לנו שיעור בכולל, ובמשך שעה שלימה פלפל למה הרמב"ם כתב שאיסור אמירה לגוי בשבת הוא משום שלא תהא השבת קלה בעיני הבריות, הרי לשיטת הרמב"ם גם בשאר איסורים יש איסור אמירה לגוי. והבאתי דברים בשם אמרם בילקוט יוסף שבת כרך ב' (סי' שו, עמ' רלד), ואומר בקיצור, שאיסור אמירה לגוי שייך באיסור תמיד, לעולם אסור לחסום פי פרה ולדוש בה, ובא הרמב"ם לחדש שבמלאכות שבת למרות שהאיסור אינו תמידי, וביום חול מותר לעשות מלאכות, בכל זאת אסור לומר לגוי מערב שבת שיעשה מלאכה בשבת, כדי שלא תהא השבת קלה בעיניו ויבוא לעשות בעצמו.

אמירה לגוי בדבר השנוי במחלוקת

טו. להלכה ולמעשה איסור אמירה לגוי מדרבנן, שלא יצא מכאן משהו שיתבלבל ויחשוב שזה מדאורייתא, שהרי הש"ס מלא בדין "אמירה לגוי שבות" - דרבנן. ואם כן כל שיש ספקות בדבר, אומרים ספק דרבנן לקולא. למשל, כתב החיד"א (שיורי ברכה סי' שיח סק"א) בשם השער אריה ומהרי"ל ואלי, שמי שאוכל מרק בשבת - האשכנזים אוכלים מרק בליל שבת עם קניידלך ואנחנו לא רגילים בזה - ורוצה לומר לגוי שיקח את המרק מהמקרר ויניח אותו על גבי הפלאטה, האם מותר לומר לגוי או לא. נחלקו הפוסקים אם יש ביכולת אחר ביכולת, ואם נאמר שאיסור אמירה לגוי מדאורייתא יש להחמיר, אבל עכשיו קבענו במסמרות שאיסור אמירה לגוי בשבת הוא שבות מדרבנן, וממילא יש לומר בזה ספק דרבנן לקולא. ונרחיב.

בשמים, פעם אכלנו לחם מטוגן בשמן, ואחר שאכלתי ושבעתי, לקחתי עוד קצת לאכול לתאבון, ודנו אותי בשמים על זה, כבר אכלתי ויש לך כוח ללמוד תורה, למה אכלת עוד לתענוג. אבל תפרסם בשמי שיש בשמים פרוטקציה למי שעוסק בתורה. ב"ה שאין בג"ץ בשמים...

⁹ ועובר על זה לאו גם אם גער בקולו על השור להמשיך, וכן באיסור "לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו", אם הנהיג אותם בקולו ואמר "דיו", עובר על הלאו, כי על ידי אמירתו נעשה מעשה (ב"מ 3).

ותעשה לי קפה, לפי הטעם שכתב רש"י שאיסור אמירה לגוי משום דיבור חול בשבת, זה שייך בשבת עצמה ולא מערב שבת, אולם כתב מהר"ם מרוטנבורג (בתשו"ד סי' רב): יש בני אדם שסבורים שאיסור אמירה לגוי הוא דוקא כשהאמירה בעצם יום השבת, אבל כשהאמירה קודם השבת מותר, וטועים הם. וכן דעת רבינו סעדיה גאון (הובא בפס' הרא"ש ב"מ פ"ו סי' ו), הרמב"ם (פ"ו משבת ה"א), הרא"ש (פ"ק דשבת סימן לו), וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן שז סעיף ב), שאיסור אמירה לגוי הוא אפילו מערב שבת, כי לפי הטעמים האחרים, שיש שליחות לגוי לחומרא, ושלא לא תהיה שבת קלה, ושלא תהא אפשרות של עשייה, אין זה משנה מתי אמר לו לעשות מלאכה בשבת.

אמר לגוי ונפטר

טז. נפקא מינה שניה, אדם שרצה ללמוד בחדר הספרים, אבל החדר היה חשוך, והדלקת מנורה חשמלית איסורה מן התורה⁷, לכן הלך לגוי ואמר לו: תדליק לי את החשמל, ולאחר מכן צנח ונפטר ל"ע, והגוי לא הספיק לקיים בקשתו בחייו, האם נחשב לו שעבר על איסור אמירה לגוי או לא?⁸ לפי הטעם שיש שליחות לגוי לחומרא, אם נפטר פקעה השליחות, וכדין השולח שליח הולכה לקדש או לגרש אשה ומת, שפקעה השליחות. בגמרא גיטין פרק מי שאחזו מפורש שאם המשלח נפטר פקעה השליחות. ורבי יוחנן וריש לקיש נחלקו במי שציוה לתת גט ונשתגע, האם פקעה השליחות או לא. יש בזה קצות החושן יפה מאד, כדאי לעיין שם. וגם לדברי המכילתא ש"לא יעשה עכו"ם מלאכתך", סוף סוף הוא לא עשה את מלאכת הישראל. אבל לפי הטעם של דיבור חול בשבת, אף שהגוי לא הספיק לעשות על פי ציוויו, מכל מקום דיבר דיבור חול בשבת. וגם לפי הטעם שלא תהא שבת קלה, בעצם האמירה לגוי השבת נעשית קלה בעיני הבריות.

אמר לגוי ולא הבין

יז. נפקא מינה שלישית, אמר לגוי תדליק חשמל, תעשה לי כך, והגוי 'חושם' - לא הבין ולא קיים, לפי הטעם של דיבור חול בשבת, עבר על האיסור, כי מה איכפת לי אם הגוי הבין וקיים או לא. וגם לפי הטעם שלא תהא שבת קלה, בעצם האמירה השבת נעשית זולה בעיני הבריות. אבל לפי הטעם שיש שליחות לגוי לחומרא, כאן לא התקיימה השליחות, וגם לפי הטעם של המכילתא שאמרה לא יעשה העכו"ם מלאכתך, סוף סוף הוא לא עשה את מלאכת הישראל.

אמירה לגוי לצורך מצוה

יח. נפקא מינה רביעית, אם לצורך מצוה אמר לגוי תדליק את החשמל, הוא עשה שבות אחת לצורך מצוה, ואמנם בספר העיטור (הל' מילה דמ"ט ע"א) היקל לומר לגוי לעשות איסור דאורייתא לצורך מצוה, אבל לדעת הרמב"ם (פ"ו מהלכות שבת הל' ט"ו) ומרן השלחן ערוך (סימן שז סעיף ה) רק שבות דשבות לצורך מצוה מותר, אבל אין להקל בשבות אחת. ואמנם אם טעם איסור אמירה לגוי בשבת הוא משום דיבור חול, חפצין אסורים, אבל חפצי שמים מותרים, וגם דיבור חול לצרכי שמים מותר, וכמו שעושים מגבית בשבתות לשיבה או לכולל שנמצא בקשיים, ונוקטים סכומים, זה אומר מאה דולר, וזה אומר מאתים דולר, הדין הוא שמוותר, כי אלו חפצי שמים. ורק להקדיש חפץ כמו ספר בשבת אסור. אבל לפי שאר הטעמים, שיש שליחות לגוי לחומרא, וכן שלא תהא שבת קלה, וכן לפי הטעם של המכילתא, אף שאומר לצורך מצוה עובר איסור.

⁷ נראה יותר שגם מנורת לד איסור הדלקתה הוא מהתורה, שהרי יש שם ליפוף של מתכת שמתחמם ועובר על בישול בשבת, וכל שכן לשיטת החזון איש (סימן נ אות ט) שיש איסור בונה וסותר בהדלקה וכיבוי חשמל בשבת. {וכנראה החזון איש צפה למרחוק שיבוא יום והיו מנורות של לד, ויחשבו שזה מדרבנן, לכן החמיר מאד למנוע פירצה חמורה זו בחומות השבת}.

⁸ הרי בשמים דנים על כל דבר ודבר, "משפטיך תהום רבה" (ההל"ל, לו, ז). סיפרתי בעבר (השיעור השבועי וארא תשפ"ב) על הגאון רבי יוסף ידיד הלוי, שבא בחלום לחכם נתן סאלם - אביו של יבדל לחיים הרב אברהם סאלם, היה מלמד בתלמוד תורה, היה חסידא קדישא, גיסו של חכם עזרא עטיה - ואמר לו: אתה לא יכול לתאר את עומק הדין

תרנגולתא דרבי אבא

טז. במושנה שבת (קמה) כל שבא בחמין מערב שבת שורים אותו בחמין בשבת. ובגמרא אמר רב חסדא, כגון תרנגולתא דרבי אבא. רבי אבא היה לוקח תרנגולת מבושלת מבעוד יום, ובשבת היה מכניס את העוף למים רותחים כדי שיתחמם, "שיקע צרינו בתוכו", והיה אוכל, כי אין בישול אחר בישול. נחלקו הראשונים אם הדוגמא שהביאה הגמרא היא בדוקא, וכל ההיתר הוא דוקא בדבר יבש כתרנגולת, אבל דבר לח כגון מרק, על ידי שמתקרר אין בו טעם, וחמומו הוא בישולו, ולכן יש בישול אחר בישול בלח. זו סברת רש"י (שבת לד:), התוספות (ישנים שבת לה:), הרא"ש (פ"ג דשבת סימן י), רבינו יונה (באגרת התשובה, מביאו הנימוק"י ב"ב י). ולעומתם דעת הרמב"ם (פ"ט מהלכות שבת ה"ג, ופכ"ב ה"ח), הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן (שבת מ:), ועוד, שאין בישול אחר בישול בין ביבש ובין בלח, והדוגמא שהובאה בגמרא לאו דוקא, כי העיקר שכבר היה מבושל מבעוד יום.¹⁰

איך אנחנו היינו פוסקים

יז. אילו היינו חושבים לפסוק את ההלכה, לכאורה לא היינו מחמירים כדעת הראשונים בני אשכנז, רש"י ותוס' ועוד, אלא היינו פוסקים להקל כדעת הראשונים הספרדים הרמב"ן והרשב"א ועוד, ולא בגלל גזענות ח"ו... אלא בגלל שהם רבותינו ואנו תלמידיהם, ובפרט שהרמב"ם היה כאן מרא דאתרא, וכמו שכתב מרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' י"ג, לב ועוד). הפלא שמרן השלחן ערוך (סימן שיח סעיף ד, טו) פסק להחמיר שלא כדעת הרמב"ם ושאר רבותינו הספרדים, ולמה לא היקל עלינו? כוחא דהיתרא עדיף!... אלא שיש כאן מחלוקת בין שני עמודי הוראה, הרא"ש החמיר, והרמב"ם היקל, והר"ף לא גילה דעתו, והמחלוקת היא בדבר דאורייתא, לכן מרן החמיר, וכמבואר בגמרא (ע"ז:), שכאשר נחלקים שני חכמים שווים, בשל תורה הלך אחר המחמיר, ובשל סופרים הלך אחר המיקל.

מחלוקת בדאורייתא

יח. מה שאמרנו שהמחלוקת בדין בישול אחר בישול בלח זו מחלוקת בדאורייתא, יש מוכיחים כן מהדין שמוותר מערב שבת להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל - הבל ולא הבל, הבל הרגו קין... - כלומר שמוותר להניח שמיכות על הסיר כדי שישמרו על החום, ומוותר שיגעו בדפנות, ולמרות שזה נקרא הטמנה, אבל מערב שבת מותר¹¹. ואולם בשבת עצמה אסור להטמין כלל, ולא רק בדבר המוסיף הבל כגון פסולת זיתים ושומשמין, אלא אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל אסור. והגמרא (שבת לד:) שואלת, מפני מה אמרו שאין טומנים בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל? ומיישבת, גזירה שמא ירתיח. ופירש רש"י, שמא ימצא קדירתו צוננת כשירצה להטמינה, וירתיחנה תחלה ונמצא מבשל בשבת. ע"כ. וצריך להבין, הרי ברור שהמאכל מבושל ורק צריך להרתיחו ולחממו ולא לבשלו, ומעתה אם מדובר בתבשיל יבש, הרי מותר לחממו ולא צריך לגזור שמא ירתיח, אלא על כרחך שמדובר בדבר לח, ויש בישול אחר בישול בלח. ואילו איסור בישול אחר בישול היה מדרבנן, לא היו גוזרים שלא להטמין שמא ירתיח, כי זו גזירה לגזירה, אלא ודאי שהסוברים שיש בישול אחר בישול בלח, לשיטתם המחמם דבר לח עובר על איסור בישול מדאורייתא. ואמנם לדעת הרמב"ם (פ"ד מהל' שבת ה"ג) הגזירה היא שמא יטמין ברמץ ונמצא חותה בגחלים. ולכן מרן השלחן ערוך החמיר בבישול אחר בישול בלח¹², משום שהוא ספק דאורייתא.

¹⁰ בשיעור הקודם אמרנו שאין חשש מחזי כמבשל בפלאטה חשמלית, כי אין רגילות לבשל עליה, אלא רק לחמם. ואמנם הגר"ש אלישיב וחכם בן ציון החמירו בזה (הובאו בילקו"י שבת א' ח"א עמ' תקי והלאה), אבל כך משמע מדברי הרשב"א (שבת מ:), וכן מדברי המהר"ל (הלכות שבת אות טז). כשהראו את הראיות לרב אלישיב, זה היה חידוש בשבילו, ואמר בעדינות, אני לא רגיל לפסוק כך. אבל אנתנו פוסקים להלכה להקל בזה, בין לספרדים ובין לאשכנזים, כשיש הבדל אני אומר לספרדים כך ולאשכנזים כך. עם כל הכבוד לרב אלישיב שהיה גדול הדור, הם לא קיבלו הוראותיו, והיו עוד גדולים. והלכה כדעת מרן זצ"ל שאין מחזי כמבשל בפלאטה חשמלית.

¹¹ ואם מניח שמיכות על הסיר מלמעלה באופן שאינו נוגעות בדפנות, אין בזה איסור הטמנה כלל ומוותר אף בשבת. כך מבואר בדברי הר"ן (שבת כב ע"א מדפי הר"ף) - הביאו הבית יוסף (סי' רנז).

אמירה לגוי בבישול אחר בישול

יט. נשוב לנידון שלנו, האם מותר לומר לגוי להניח תבשיל לח על הפלאטה, אם איסור אמירה לגוי היה מדאורייתא, כאשר הפוסקים חולקים ביניהם אם יש בישול אחר בישול בלח, היה צריך להחמיר מדין ספק דאורייתא לחומרא. אבל כיון שלהלכה אמירה לגוי דרבנן, אנחנו אומרים ספק דרבנן לקולא, ומותר לומר לגוי שיחמם את התבשיל הקר. אלו דברי החיד"א בשם השער אריה ומהר"ל ואלי, וכן כתבו התפארת ישראל על המשניות (בכלכלת שבת בסוף דיני אמירה לעכו"ם אות ה) והרב זרע אמת (ר"ס מ) ועוד. והטעם בזה, כי כשמרן השלחן ערוך פסק שיש בישול אחר בישול בלח, לא מחק את הדעה השניה, אלא החמיר משום ספק דאורייתא, אבל באמירה לגוי דרבנן, יש לומר ספק דרבנן לקולא.

השגה מדברי הרמ"א

כ. היה מי שהשיג עלינו מדברי הרמ"א (סימן רנ"ג סעיף ה): כל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור לומר לאינו יהודי לעשות. לכן אסור לומר לאינו יהודי להחם הקדירה אם נצטנו, ואם עשה כן, אסור לאכול אפילו צונן. ע"כ. לפני כשלושים שנה כשנפתחה הישיבה הגדולה שלנו "חזון עובדיה", משה סבא ע"ה - שהיה דבק בהלכות של מרן זצ"ל, טלפן למרן ממקסיקו ואמר: באו לכאן אברכים מיישבת "קול יעקב", שעל מה שהרב אומר מותר הם אומרים אסור, ועל מה שאומר אסור הם אומרים מותר, וחילופיהן בגולם. גאונים אשכנזים כמו הגאון מטשיבין, הרב מטעפליק, הגאון הרב מבריסק, רבני משפחת אדלשטיין, ידעו להעריך את מרן, אבל יש כאלה שלא יודעים להעריך. משה סבא היה חסיד גדול של מרן ולא יכל לסבול את זה. וכשהיה כאן בארץ שמע ממני שיעורים, וביקש ממרן שאבוא למקסיקו לחזק את הדרך של מרן. ואכן כך דרכנו, לחזק את פסקי מרן זצ"ל, ולא כילד שאומר "כך אבא אמר" וזהו, אלא להביא ראיות וליישב קושיות בשכל נכון. מרן קרא לי וסיפר מה ששמע ממשה סבא, ואמר לי: תטוס לשם לשבועיים, והוא ימנן לך מלון. אמרתי לו: יש לי ישיבה חדשה, איך אעזוב הצאן ללא רועה? אמר לי: תלך לשם, ואני אבוא בכל יום לישיבה ואמסור שיעורים, תהיה רגוע... וכך היה. כשחזרתי הבחורים הצטערו, היה להם את מרן זצ"ל...

קבלת הפנים

כא. כשהגעתי למקסיקו, מיד כשירדתי מהמטוס, אמר לי משה סבא, הרב, כל העיר מלאה מודעות על כבודו, שאלתי: אלו מודעות, "ברוך הבא בשם ה'?" לא, מודעות נגד!... צילמו קטע מהילקוט יוסף (סימן שיח, עמ' רז) שמוותר לומר לגוי לקחת מרק צונן שמבושל מאתמול ולחמם אותו על הפלאטה עד שיגיע לחום שהיד סולדת בו, ומאיך צילמו את הקטע בדברי הרמ"א הנ"ל, שבאופן זה אפילו בדיעבד אחר שהתבשיל נצטנן אסור ליהנות ממנו בשבת, ועשו חץ ביניהם. כמוכן המודעות האלה צריכות גניזה... אמרתי לו: תביא לי בית יוסף למלון, מתי יש לי שיעור? מחר ב-12:00 בישיבת כתר תורה. בע"ה אדבר על כך בשיעור. מיד טלפנו לאנשים ופרסמנו שמחר אמסור שיעור בנושא של המודעות. למחרת יכולתי לעבוד עליהם ולומר להם שהאשכנזים יצאו ביד רמ"א ואילו אנחנו קיבלנו הוראות מרן... אבל האמת שמקור דברי הרמ"א הוא בבית יוסף בשם הרשב"א (שו"ת החדשות סי' יח). בשיעור הבא בע"ה ניישב.

עבר הגהת מרן הראש"ל שליט"א -

¹² אבל כשהרובו יבש מותר לחמם על הפלאטה, ורוב יבש היינו שיעקר התבשיל הוא יבש. שימו לב שמרן בשלחן ערוך (סימן שיח) לפעמים כתב "רוטב" (סעיף ה) ולפעמים "מרק" (סעיף ד, טו), מזה ההבדל? אם נקרא "מרק", אף שיש בו קניידלך ותפוחי אדמה, זה נחשב בתבשיל לח, אבל אם התבשיל נקרא "חמין" או "דגים" ויש בו מעט "רוטב", זה נחשב בתבשיל יבש. זו לא סברא שלי, אלא כך כתב המנחת כהן (שער ב סוף פ"ב) - היה לפני קרוב ל-400 שנה, והסביר שאי אפשר לצמצם ואין לדבר סוף, מי שייסחט תפוח אדמה מבושל יראה שיוצא ממנו רוטב. וכן כתבו הפרי מגדים (סימן רנ"ג א"א סקמ"א, וסימן רנ"ט מו"ש ס"ג), הזרע אמת (האו"ח סי' לט) - לפני כ-250 שנה, מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן שיח סק"ו), נהר שלום וינטורה (סי' שיח סק"ח), פתח הדביר (סימן שיח סק"ו), שם חדש (דף נ"ג ע"ד), ארץ חיים סתהון (סימן שיח סעיף ח), הגאון המהרש"ם בספרו דעת תורה (סימן שיח סעיף טו), הגאון רבי צבי פסח פראנק (הר צבי ח"א האו"ח עמ' רס"ג) ועוד, שהולכים אחר הרוב. שלא כדעת הלבוש (סימן שיח סעיף טו).